

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ КОНЦЕПЦІЇ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

Концепція людського розвитку (людського потенціалу) з'явилася й набула бурхливого розширення в глобальному масштабі в останнє десятиріччя ХХ ст. та початку ХХІ ст. Теорія людського капіталу стала саме тією ланкою, що ефективно поєднала домінуючий у минулому столітті прагматизм, «доходоцентризм» з традиційно привабливими для цивілізованих країн гуманітарними ідеями демократії, «людиноцентризму». В основі концепції людського розвитку лежить принцип, згідно з яким економіка існує для розвитку людей, а не люди – для розвитку економіки. Дана концепція розглядає розвиток людини як мету і критерій суспільного прогресу. Теорія людського капіталу стала тим підґрунтям, яке створило надійну економічну основу для швидкого й логічного поширення у світі ідей людського розвитку [1].

Концепції людського потенціалу виникли на підставі теорії людського капіталу та розширили її. В науковому обороті людський розвиток з'явилися разом із прийняттям ПРООН концепції людського розвитку, про що було заявлено у Звіті про людський розвиток за 1990 р. та проголошено: «Справжнє багатство народів – це люди» [3, с. 10]. Засновниками даної концепції є зарубіжні вчені-економісти: Махбуб-уль-Хак (1934–1998) (Пакистан) і Амартія Сен (Індія), які разом із іншими дослідниками проблем розвитку заклали їх теоретичні основи. У концепції людського розвитку головним елементом є людський потенціал.

Людський розвиток визначається як процес зростання людських можливостей, що забезпечується політичною свободою, правами людини, повагою до особистості. Матеріальне благополуччя розглядається як одна з базових можливостей вибору, але воно не є всепоглинаючою метою.

Ні за яких темпів економічного зростання суспільний прогрес не можливий, якщо не реалізовані важливі для людини можливості, зокрема:

- прожити довге й здорове життя;
- набути, розширювати й оновлювати знання;
- мати доступ до засобів існування, що забезпечують гідний рівень життя.

Категорія людського розвитку відбиває процес формування соціально-економічних умов та здійснення людьми вибору для реалізації їх людського потенціалу [2]. Розвиток людини перш за все означає «розширення спектру вибору для людей» та реалізацію свободи вибору людини бути здоровою, освіченою, мати гідний рівень життя. Фундаментальні положення концепції людського розвитку є основою для розроблення індексу розвитку людського потенціалу (ІРЛП) або в літературі його представляють ще і як індекс людського розвитку (ІЛР).

Цей індекс виступає інтегрованою оцінкою цивілізованості країни. Він агрегує індекс очікуваної тривалості життя, освітній індекс та індекс ВВП на душу населення за паритетами національних валют. З 1990 р. середньосвітовий ІРЛП зріс на 18 %, що відбиває загальносвітові тенденції стосовно показників тривалості життя, розвитку освіти та зростання доходів, хоча ця тенденція характеризується нерівномірністю та великою варіативністю для різних країн [4, с. 143–145].

За логікою концепції людського розвитку, розширення пропозиції товарів і послуг в результаті зростання їх виробництва може сприяти розширенню можливостей людини, а може й ні. В усякому разі, це сприяння відбувається не прямо і не однозначно, отож не може бути самоціллю. Таким чином, обсяг валового національного продукту не може бути основним і єдиним показником рівня розвитку країни. Більше того, зростання виробництва і доходів сприяє розвитку людського потенціалу дедалі повільніше, тобто здатність матеріального збагачення розширювати можливості людей дає дедалі меншу віддачу. Далі, витрати на освіту, зміцнення здоров'я, інші аспекти розвитку людей дають економічну віддачу, яка нерідко перевищує віддачу від інвестицій у фізичний капітал, тому ці види витрат також слід визнавати інвестиціями. Отож, за логікою концепції людського розвитку саме люди стають центром, фокусом теорії розвитку, оскільки вони є одночасно і головною метою суспільного розвитку, і найважливішим його чинником, і інструментом свого власного розвитку [1].

Отже, концепція людського розвитку об'єднує вирішення питань виробництва та розподілу товарів і послуг з вирішенням питань формування та використання здібностей і можливостей людей, розглядаючи розвиток людських здібностей як кінцеву мету суспільного прогресу безвідносно до впливу їх на виробництво доходу. У фокусі концепції людського розвитку – людина, якнайповніше задоволення її потреб, усебічний розвиток її здібностей. Розвиток суспільства, з погляду цієї концепції, означає постійне розширення можливостей для задоволення не лише фізичних, а й духовних потреб людей.

Список використаних джерел

1. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудова відносин: Підручник. – К.: Знання, 2004. – 535 с.
2. Грішнова О. А. Людський розвиток : навч. посіб. / О. А. Грішнова. – К. : КНЕУ, 2006. – 308 с.
3. Human Development Report 1990 [Електронний ресурс]. – N.Y. : Oxford University Press, 1990. – 116 p. – Режим доступу : <http://hdr.undp.org>.
Human Development Report 2010. 20th Anniversary Edition. The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development. Published for the United Nations Development Programme (UNDP) [Електронний ресурс]. – N.Y., 2010. – 238 p. – Режим доступу : <http://hdr.undp.org>.